

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Psychobiografie Klementa Gottwalda – dětství, mládí a raná politická kariéra
Psychobiography of Klement Gottwald – childhood, youth and early political
career

Eliška Elmerová

Vedoucí práce: PhDr. Martin Brummer, Ph.D.
Studijní program: Psychologie
Studijní obor: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma psychobiografie Klementa Gottwalda – dětství, mládí a raná politická kariéra potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 10.července 2024

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu doktoru Martinu Brummerovi za vstřícné vedení, za všechny čas, který mé práci věnoval a za cenné rady a připomínky. Poděkování patří rovněž panu magistru Lóžimu za čas a vstřícnost při odborných konzultacích práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na popis osobnosti prvního komunistického prezidenta Československé republiky Klementa Gottwalda. Přes zjevný význam této historické osobnosti nebyl, podle mého názoru, odbornou veřejností dostatečně zkoumán. Tento výzkum je pokusem přispět hlubším rozbořením Gottwaldovy osobnosti vědecké obci. Jde o psychobiografickou studii využívající kvalitativní metodologii. Výzkumným cílem bylo prozkoumat motivace, které vedly k ideologickému příklonu Klementa Gottwalda ke komunistickému hnutí. Rovněž k jeho volbě vydat se politickou profesní dráhou. Popis a interpretace osobnosti byly provedeny jako desk research na základě studia primárních a sekundárních zdrojů. Zejména zkoumání Gottwaldových vlastních textů z období let 1919–1928, konkrétně souboru osobní korespondence a článků z doby jeho novinářského působení ve stranických periodikách. Na základě analýzy těchto textů pomocí axiálního a selektivního kódování vzniklo pět analytických kategorií popisu Gottwaldovy osobnosti. Interpretace, jejímž cílem bylo odpovědět na výzkumné otázky, byla provedena na základě aplikace Kohutovy teorie self. Výsledkem této práce je popis struktury osobnosti na základě zvolené teorie a odpověď na výzkumné otázky. Pomocí aplikace teorie bylo objeveno možné vertikální štěpení ve struktuře osobnosti. V teoretické části práce pojednává o představení metody psychobiografie, jejích možných přínosů psychologii i vědě obecně. Dále je zde představen subjekt výzkumu a popis doby části jeho života, tedy první poloviny 20. století.

KLÍČOVÁ SLOVA

psychobiografie, Klement Gottwald, psychologie osobnosti, 20. století, komunismus

ABSTRACT

The bachelor's thesis focuses on the description of the personality of Klement Gottwald, the first communist president of the Czechoslovak Republic. Despite the obvious importance of this historical figure, he has not been sufficiently researched by the scientific community. This research is an attempt to contribute a deeper analysis of Gottwald's personality to the scientific community. It is a psychobiographical study using qualitative methodology. The research aim was to explore the motivations that led to Klement Gottwald's ideological leaning towards the communist movement. Also, to his choice to follow a political career path. The description and interpretation of the personality was conducted as desk research by studying primary and secondary sources. In particular, Gottwald's own texts from the period 1919-1928. These included a collection of personal correspondence and articles from his time as a journalist in Communist Party journals. Based on the analysis of these texts using axial and selective coding methods, five analytical categories for describing Gottwald's personality emerged. The interpretation, which aimed at answering the research questions, was done by applying Kohut's Self theory. The result of this thesis is a description of personality structure based on the selected theory and an answer to the research questions. Through the application of the theory, a possible vertical split in the personality structure was discovered. The theoretical part of the thesis deals with the introduction of the method of psychobiography, its possible contributions to psychology and science in general. Furthermore, the research subject is introduced and a description of the time period of his life, i.e. the first half of the 20th century.

KEYWORDS

psychobiography, Klement Gottwald, personality psychology, 20th century, communism

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická část.....	9
1. Metoda psychobiografie.....	9
1.1.1. Historie psychobiografie a její budoucnost.....	10
1.2. Klement Gottwald.....	11
1.2.1. Shrnutí života	12
1.2.2. Popis doby	14
2. Výzkumná část.....	16
2.1. Metoda výzkumu	16
2.2. Cíl výzkumu.....	17
2.3. Subjektivní faktory na straně výzkumníka	17
2.4. Výběr a sběr dat	18
2.5. Analytické kategorie popisu Gottwaldovy osobnosti	19
2.5.1. Hledání smyslu.....	20
2.5.2. Individuální cesta	23
2.5.3. Přirozený řád	24
2.5.4. Pokrok	25
2.5.5. Odpovědnost vůči společnosti.....	26
2.6. Aplikace psychologické teorie.....	28
2.6.1. Volba teorie	28
2.6.2. Shrnutí Kohutovy teorie.....	28
2.6.3. Interpretace.....	31
3. Diskuze.....	42

Závěr	45
Seznam použitých informačních zdrojů.....	46

Úvod

Klement Gottwald byl prezidentem Československé republiky mezi lety 1948 a 1953. Byl prvním komunistickým prezidentem, představitelem komunistické strany Československa, hybnou silou komunistického převratu uskutečněného v únoru 1948. Po Gottwaldově nástupu k moci došlo k vytvoření komunistického totalitního režimu. Během následujících let proběhlo množství politických procesů, docházelo k perzekuci různých skupin obyvatelstva, mezi nimi byli například církevní představitelé nebo českoslovenští letci RAF. Jenom v průběhu prezidentství Klementa Gottwalda bylo popraveno 237 osob, z toho 190 pro politické zločiny. Mnoho dalších lidí zahynulo v trestaneckých pracovních táborech nebo následkem mučení při výsleších. Těmito příklady určitě nekončí výčet lidí zasažených perzekucemi po nástupu KSČ k moci. Cílem je ilustrovat přímý dopad Gottwaldovy politiky na společnost v Československu.

Přes svůj zjevný historický význam nebyla tato osobnost, podle mého názoru, odbornou veřejností dostatečně zkoumána. Inspirací pro můj výzkum byli profesor Michal Stehlík a doktor Martin Gromann, kteří ve svém podcastu Přepište dějiny v epizodě věnované Gottwaldovi konstatovali nedostatek publikací na toto téma. Po roce 1989 vyšlo nemnoho publikací pojednávajících o této osobnosti, například Gottwaldovi muži (Kaplan & Kosatík, 2004) nebo biografie Gottwald a jeho doba (Kroll, 2019). V posledních letech se tématu věnoval historik Marián Lóži (2023a, 2023b). Tento výzkum je pokusem přispět hlubším rozbořem Gottwaldovy osobnosti vědecké obci.

Výzkumným cílem této studie je explorace možných důvodů Gottwaldova ideologického přesvědčení a kariéerní volby stát se představitelem komunistické strany s ohledem na jeho raný vývoj, rodinné a sociální prostředí a osobnostní charakteristiky.

V teoretické části se práce věnuje představení vědeckého přístupu psychobiografie, použitého jako metodologické východisko výzkumu. Je zde stručně popsána historie tohoto vědeckého přístupu a témata nově reflektovaná odbornou obcí, například interdisciplinární charakter a etická východiska. Dále jsou zde diskutovány možné přínosy psychobiografického přístupu vědecké psychologii, ale také dalším humanitním oborům.

Součástí teoretické části práce je také představení subjektu výzkumu, tedy stručné shrnutí života Klementa Gottwalda, rovněž časová osa a krátký popis doby jeho života, první poloviny 20. století.

Výzkumná část se věnuje představení metodologie výzkumu, výzkumného cíle a popisu Gottwaldovy osobnosti na základě analytických kategorií. Součástí práce je i popis a aplikace Kohutovy teorie self; díky vzniklé interpretaci bylo možné odpovědět na zvolené výzkumné otázky. V diskuzi jsou shrnuty výsledky výzkumu, jeho přínos a dále jsou zde diskutovány limity výzkumu i doporučení pro další výzkum.

1. Teoretická část

1. Metoda psychobiografie

V této kapitole bude představena psychobiografie jako vědecký přístup, odlišnosti tohoto přístupu od biografie a jeho přínos psychologickému výzkumu.

Psychobiografie je vědecká psychologická metoda, kterou lze podle Ponterotta (2015) definovat jako „intenzivní studium života jedince historického významu v rámci sociokulturního kontextu s využitím psychologických a historiografických výzkumných metod a s interpretací z pohledu uznaných psychologických teorií“ (s. 379). Jako další definici je třeba uvést Brummerovu (2023): psychobiografie je mezioborový vědecký přístup využívající převážně vědecké psychologické teorie za účelem vysvětlení osobnosti, motivů či jednání známé historické osoby.

Psychobiografie se od biografie liší zejména šíří záběru. Psychobiografie se nejčastěji zaměřuje na jeden aspekt života subjektu nebo na určité období. Výjimkami jsou například Eriksonovy knihy *Mladý muž Luther* z roku 1958 a *Gándhího pravda: O původu militantního nenásilí* z roku 1969. Cílem biografie je podrobný popis celé šíře života jedince. Oproti tomu cíle psychobiografie podle Schultze (2005) „bývají skromnější než cíle biografie – osvětlit tuto jednu epizodu, událost nebo čin, objasnit tuto jednu událost“. Schultz dále píše, že „požadovaná jasnost je psychologické povahy“ (s. 9). V anglickém originále používané slovo „clarity“ by se podle mého názoru dalo do češtiny přeložit vhodně také jako pravda či vhled. V podstatě je tedy možné rozdíl mezi biografií a psychobiografií vystihnout takto: psychobiografie jde za pouhý popis a soustředí se na klíčový moment či období života jedince, které umožňují nahlédnout hlouběji do osobnosti daného subjektu. V psychologické metafoře lze přirovnat psychobiografii k laser inteligenci zaměřující se do hloubky na jeden aspekt, psychologickou perspektivu, zatímco biografii lze přirovnat k searchlight inteligenci postihující život jedince ve větší šíři a z různých perspektiv.

Cílem psychobiografického výzkumu je porozumění osobnosti historicky významného jedince (Schultz, 2005). Toto porozumění je přínosné z několika důvodů.

Prvním je přínos z pohledu psychologie osobnosti – psychobiografie umožňuje studium a pochopení osobnosti jako celku. Tedy podle Ponterotta (2015) návrat k intenzivnímu studiu celých osobností vedle studia jejich izolovaných částí, jako jsou kognice, postoje a chování. Tento holistický pohled

Dalším přínosem je, že pochopení osobnosti historicky významného jedince vede k hlubšímu porozumění sociohistorickému kontextu dané doby. Schultz (2005) tvrdí: „Musíme je (historicky významné jedince, pozn. autora) poznat, protože poznat je znamená poznat sebe sama“ (s. 4).

Třetím přínosem může být fakt, že výsledky psychobiografického výzkumu mohou generovat nové psychologické poznatky. Schultz (2005) píše: „... psychobiografie vytvářejí inspirace, silné předtuchy nebo vhledy, které časem vedou k formálním návrhům, jež lze testovat na větších skupinách lidí“ (s. 4). Tedy psychobiografie může sloužit jako první krok směrem k utváření nových teorií, a tedy přímo přispívat vědecké psychologii.

1.1.1. Historie psychobiografie a její budoucnost

Metoda psychobiografie je součástí vědecké psychologie a vychází z tradice idiografického přístupu. Ponterotto (2015), který se zabýval historií psychobiografie, vidí pět historických období jejího vývoje: hagiografie a studium životů do 19. století, Freud a aplikovaná psychoanalýza, psychodynamické extenze a personologie, moderní multiteoretické modely a psychobiografie jako interdisciplinární věda.

Freudova psychobiografie Leonarda da Vinciho upoutala pozornost veřejnosti i odborníků. Další psychoanalyticky orientovaní vědci, zejména psychologové a psychiatři, začali psát psychobiografie – tehdy nazývané aplikovaná psychoanalýza. Freudovy psychobiografie jsou kritizovány pro jednostrannost a přílišnou redukci. Freud viděl historické osobnosti pouze prizmatem své vlastní teorie. Pozdější psychobiografie, například Eriksonovy (Luther či Gándhí), měly již širší záběr, významněji se zabývaly sociokulturním kontextem života jedince. Dalším milníkem se staly psychobiografie používající multiteoretické modely, tedy aplikaci více teorií při studiu jedné historicky významné osobnosti. Z pohledu vývoje této disciplíny je signifikantní také používání narativních postupů.

Dnešní teoretici psychobiografie, jako jsou Ponterotto, Schultz či Reynolds, zdůrazňují interdisciplinární spolupráci. Zejména mezi psychologii a historiografií, ale také politologií či literární vědou. Schultz (2005) k důležitosti multiperspektivy pro pochopení osobnosti píše:

Historické, sociologické, kulturní, politické, dokonce i ekonomické faktory hrají určitou roli v tom, kdo jsme a proč děláme to, co děláme. Tuto prostou skutečnost nelze popřít. Ale nelze popřít ani skutečnost psychologickou. To je místo, kde se psychobiografové utábořili. To je jejich příspěvek k celku (s. 9).

Dalším tématem dnešní psychobiografie jsou její etické aspekty, které začaly být odbornou veřejností zohledňovány teprve v posledních letech. Jsou to především etické otázky týkající se výběru subjektů psychobiografických studií, přestože subjektem bývají ve více než 95 procentech psychobiografií osoby zemřelé (Ponterotto et al., 2015; podle Brummer, 2023). V minulosti například docházelo ke zveřejňování psychobiografií (psychologických profilů) žijících osobností veřejně činných, například kandidátů na politickou funkci. To vedlo k možné dehonestaci těchto osob a ovlivnění jejich další kariéry. Proto se například Ponterotto (2015) věnuje stanovení hranice, o kterých osobách je možno psychobiografii psát, aby nedošlo k ovlivnění osoby, jež je předmětem výzkumu, nebo jejich rodinných příslušníků, jestliže jde o osoby zemřelé, a určuje ji na osmdesát let po úmrtí dané osoby. Tedy dvou generací, aby nebyli zasaženi potomci ani vnoučata.

1.2. Klement Gottwald

V této kapitole se práce zabývá představením subjektu výzkumu, tedy Klementa Gottwalda, a to v základních historiografických údajích. Součástí této kapitoly je i časová osa, která by měla sloužit čtenářům jako vodítko pro orientaci v základních obrysech života subjektu. Samotným předmětem výzkumné části této práce je období mezi lety 1896 a 1928, toto období je podrobně zpracováno a analyzováno v podkapitole Interpretace, s. 32.

1.2.1. Shrnutí života

Klement Gottwald se narodil v roce 1896 jako nemanželské dítě do chudé venkovské rodiny. Kvůli nepříznivé finanční situaci se jeho matka vzdala péče o syna a přesídlila do Brna, kde pracovala jako kojná. O Gottwalda nejdříve pečuje starší žena z Dědic. Když se matka dozví, že o syna nebylo dobře postaráno, svěruje jej do péče svým příbuzným ve Vyškově u Brna. Tam Gottwald žil do svých devíti let. V roce 1905 se Gottwald stěhuje do Heroltic ke své matce a jejímu manželovi. Zde se stará o dobytek a mladší sourozence. O tři roky později, v roce 1908, jej matka posílá do Vídně ke svým příbuzným, aby se vyučil stolařem.

Během první světové války je povolán a bojuje v za Rakousko-Uhersko. Během roku 1918 v Itálii dezertuje. Po konci války se jako dobrovolník hlásí do československé armády. Účastní se bojů na Slovensku proti Maďarské republice rad. Později pobývá na posádce v Příboru, Ostravě a Brně. V období působení v armádě se seznamuje s komunistickou myšlenkou, hodně čte, učí se jazyky. V Ostravě se seznamuje s Marií Holubovou, budoucí Martou Gottwaldovou. Proběhne mezi nimi krátký vztah, během kterého Marie otěhotní. Vztah je však ukončen a krátce nato Gottwald odchází z armády.

V listopadu roku 1920 nastupuje do nábytkářského závodu v Rousínově. V květnu roku 1921 byla založena KSČ, hned po vzniku strany se Gottwald začíná na lokální úrovni angažovat, distribuuje stranický tisk a působí rovněž v Dělnické tělocvičné jednotě. Dělníkem nezůstává dlouho, v září 1921 se přesouvá na Slovensko.

Na Slovensku působí nejdříve jako administrativní pracovník týdeníku Hlas ľudu, banskobystriického periodika KSČ. Učí se slovensky a postupně začíná do stranických periodik přispívat, nakonec se stává redaktorem. Gottwald je v této době aktivním funkcionářem, významným ve slovenské části KSČ. Z ekonomických důvodů byla redakce přesunuta nejdříve do Vrútek (na severozápadě Slovenska) a na konci roku 1923 do Ostravy. V Ostravě žije již společně s Marií a dcerou Martou. Zde se také seznamuje s Rudolfem Slánským, tehdejším krajským tajemníkem KSČ, a Václavem Noskem, tehdy redaktorem Dělnického deníku. V Ostravě stále reprezentoval spíše zájmy slovenské KSČ, jejímž byl tehdy významným představitelem.

V průběhu let 1924 a 1925 se v rámci KSČ rozhořel spor ohledně jejího zapojení do takzvaného programu bolševizace. Vznikly dvě skupiny současného vedení, jedna reprezentovaná předsedou, bývalým sociálním demokratem Bohumírem Šmeralem, a druhá v opozici vůči ní, takzvaná levice. Gottwald hájil pozici levice, byl tedy zastáncem bolševizace strany. Následkem vnitrostranických pŕetek se Gottwald v průběhu roku 1926 dostává do ústředního výboru KSČ, přesto je představitelem menšinového proudu. Během následujících dvou let vnitrostranické boje neustupují. Postupně však radikálnější skupina organizovaná kolem Gottwalda získává převahu. Na V. sjezdu KSČ konaném v únoru roku 1929 se Klement Gottwald stává generálním tajemníkem. Začíná tím další etapa jeho politické kariéry.

V parlamentních volbách roku 1929 ztrácejí komunisté jedenáct mandátů. Přesto jde o významnou politickou sílu. Gottwald se po těchto volbách stává poslancem. Během následujících let je často stíhán za své radikální postoje. V roce 1934 je na něj vydán zatykač, utíká do Sovětského svazu, kde upevňuje svoji pozici v rámci kominterny. Na sjezdu kominterny v roce 1935 se stává tajemníkem její exekutivy. Později se vrací do Československa, kde varuje před nástupem fašismu a mluví smířlivěji vůči domácí politické scéně, nabádá ke spojení proti fašismu.

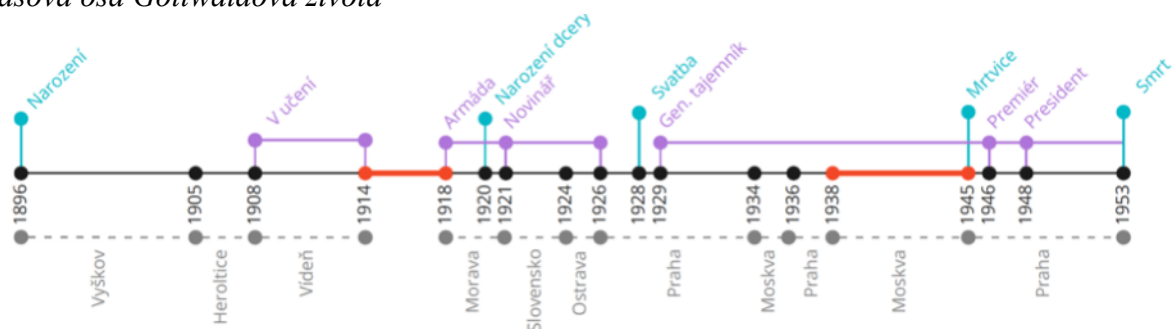
Po uzavření mnichovské dohody odchází v listopadu 1938 do Moskvy, kde zůstává až do roku 1945. Po konci války je dobře připraven pro pokračování na domácí scéně, připravuje Košický vládní program a zastává politiku jednotné fronty. Během následujících let obsazuje důležité posty komunisty. Přípravuje půdu pro převzetí moci. Stalin tlačí na rychlý postup, ale Gottwald se snaží o postupné převzetí moci. Po demisi vlády v únoru 1948 se KSČ chopí moci. Gottwald se 14. 6. 1948 stává prezidentem Československé republiky. V období let 1948–1953 nese zodpovědnost za justiční a policejní teror, který provází ustanovování komunistického totalitního režimu. V období prezidentství se postupně zhoršuje jeho zdravotní stav. Zemřel náhle po návratu ze Stalinova pohřbu 14. 6. 1953. Po Gottwaldově smrti je dále udržován kult jeho osobnosti. Je rozhodnuto o balzamování jeho ostatků, které jsou do roku 1962 vystaveny v památníku na pražském Vítkově.

1.2.1.1. Časová osa života

Zde prezentovaná časová osa má sloužit jako pomůcka pro orientaci v životě subjektu. Na ose uvedená data představují pouze nejzásadnější události. Osa díky grafické podobě umožňuje vizualizaci širších společenských a historických souvislostí probíhajících během Gottwaldova života (Obrázek 1).

Obrázek 1

Časová osa Gottwaldova života

Pozn.: Významné události osobního života jsou zaznamenány modrou barvou, pracovního života fialovou, šedou barvou jsou uvedena místa pobytu, červené linie označují první a druhou světovou válku.

Zdroj: autorka

1.2.2. Popis doby

Pro pochopení osobnosti historického významu je nutné vnímat širší společensko-historický kontext. První polovina dvacátého století byla jedním z nejdynamičtějších období světových a obzvláště evropských dějin. Pro ilustraci těchto dynamických změn je možno uvést, že do dvacátého století jako republiky vstoupily jedině Francie, Švýcarsko a San Marino (Vlček, 2019). Většina evropských států byly konstituční monarchie. Oproti tomu v roce 1953, tedy v roce Gottwaldovy smrti, byla většina evropských států svým státním zřízením republikou. Evropa byla navíc rozdělena do západní a východní sféry vlivu. Sovětský svaz utužoval svoji moc, stala se z něj světová mocnost. Československo spolu s Polskem, Maďarskem, Rumunskem, Bulharskem, Jugoslávií, Albánií a Německou demokratickou republikou se staly satelitními státy sovětské moci. K socialismu jako státní ideologii se hlásila téměř polovina světa.

K pochopení těchto dynamických změn je potřeba krátce shrnout historické dění. Situace v Evropě se radikálně změnila první světovou válkou. V roce 1917 proběhla v Rusku

Říjnová revoluce, která nejen změnila státní zřízení jedné z válčících zemí, ale znamenala i přerod v rámci socialistického hnutí. Byl to první úspěch „světové revoluce“.

Po první světové válce nastala velká změna v uspořádání Evropy. Monarchie mizí a objevují se nástupnické státy. Mezi nimi i Československo, Polsko či Jugoslávie. Evropské státy nyní stojí na silném národním základu. Krátká doba mezi světovými válkami v Československu byla ovlivněna hospodářskou krizí i zklamáním z vývoje situace na domácí politické scéně. Roztržičnost a neschopnost konsenzu vedly u nás i v zahraničí k vzestupu radikálních ideologií. Na jedné straně komunismu, který významně těžil z úspěchu ruské revoluce. Komunistické strany v Evropě byly také finančně, organizačně i strategicky podporovány ze strany sovětského Ruska. Na druhé straně vzestup fašismu a nacismu, které se nakonec staly ideologickým podložím pro druhou světovou válku.

Druhá světová válka zahýbala mocenským uspořádáním světa a předznamenala vznik bipolárního světa. Sovětský svaz nejdříve paktem Ribbentrop–Molotov z roku 1939 dal průchod Hitlerově snaze ovládnout Evropu. Po napadení Sovětského svazu Hitlerovou třetí říší v roce 1941 se situace změnila. Sovětskému svazu byla nabídnuta vojenská pomoc ze strany Spojeného království a později Spojených států amerických. Přijetím této pomoci se Sovětský svaz přidává na stranu Spojenců. Spojenci je označení států bojujících proti nacistickému Německu a Japonskému císařství, byly to Spojené království, Francie, Československo, USA a další státy. Vítězství spojeneckých sil v druhé světové válce a vyjednávání poválečného uspořádání například na Jaltské konferenci v únoru 1945 znamenala praktické rozdělení světa mezi západní státy reprezentované USA a Velkou Británií a východní státy reprezentované Sovětským svazem a jeho komunistickými spojenci.

2. Výzkumná část

2.1. Metoda výzkumu

Výzkum byl koncipován jako desk research a vycházel z dat získaných ze studia primárních a sekundárních zdrojů. Primární prameny zahrnovaly korespondenci a články v periodikách, které byly následně analyzovány. Data byla omezena na období do roku 1929 z důvodu stanoveného rozsahu práce a zaměření výzkumných otázek. Sekundární zdroje zahrnovaly historiografické studie a knižní biografie související s Gottwaldovým životem.

Výzkumný postup byl navržen tak, aby odpovídal doporučením Handbook of Psychobiography (Schultz, 2005). Zahrnoval podrobné studium zdrojů, zpracování dat pomocí kódování a následnou analýzu. Během analýzy probíhala systematická kategorizace dat pomocí metod axiálního a selektivního kódování, což vedlo k identifikaci pěti kategorií. Pro interpretaci dat byla zvolena Kohutova teorie self pro její vhodnost v kontextu povahy dat.

Výzkum byl rozdělen do několika fází. První fáze zahrnovala detailní rešerši tématu a hledání vhodných datových zdrojů pro analýzu, včetně konzultací s historikem. Následovalo studium primárních zdrojů a jejich kódování, které zahrnovalo analýzu více než čtyřiceti článků datovaných do let 1920–1929 a korespondenci z let 1920–1921. První fáze výzkumu probíhala od května do října 2023.

Druhá fáze zahrnovala analýzu dat, včetně axiálního a selektivního kódování, které vedlo k identifikaci pěti kategorií popisujících Gottwaldovu osobnost. Na základě těchto kategorií byla vybrána teorie pro interpretaci dat. Druhá fáze probíhala mezi listopadem 2023 a lednem 2024.

Ve třetí fázi byla provedena interpretace dat na základě Kohutovy teorie. Během tohoto procesu vznikly další otázky, které bylo nutné konzultovat s historikem pro další zpřesnění interpretace. Výsledkem výzkumu je prezentovaná práce, která je detailně popsána v následujících kapitolách, zahrnujících výběr, sběr a analýzu dat, výběr teorie a interpretaci, včetně diskuze a prezentace výsledků výzkumu.

2.2. Cíl výzkumu

Podle Gustava LeBona je každý vůdce zpočátku pouze jedním z vedených (LeBon, 1994). Tato práce se zaměřuje na to, jak sociální prostředí a Gottwalda osobnostní charakteristiky ovlivnily jeho transformaci z vyučeného stolaře z malé moravské obce na vůdce komunistické strany a následně prezidenta Československé republiky. Výzkumným cílem této práce je zkoumat motivace, které vedly Klementa Gottwalda k ideologické angažovanosti a k jeho rozhodnutí věnovat se politice jako své kariéře. Výzkumné otázky, které si kladu, znějí: Co vedlo Gottwalda k připojení se ke komunistickému hnutí a k rozhodnutí stát se politickým představitelem této radikální strany? Jak sociální prostředí, rodinné prostředí a osobnostní nastavení ovlivnily tuto volbu? Tyto otázky budou zodpovězeny prostřednictvím analýzy Gottwaldových článků z doby jeho působení jako novináře ve stranických periodících a jeho korespondence. Na výsledky analýzy následně aplikuji teorii osobnosti, prostřednictvím které interpretuji jeho osobnostní charakteristiky.

2.3. Subjektivní faktory na straně výzkumníka

Kvalitativní psychobiografický design tohoto výzkumu nelze oddělit od osoby výzkumníka. Pro maximální transparentnost a snahu vyhnout se zkreslení ze strany výzkumníka se v této kapitole pokusím načrtnout možné subjektivní faktory, které mohly vzhledem k povaze tématu této práce výzkum ovlivnit.

V době odevzdání práce je mi dvacet čtyři let. Narodila jsem se v Praze. Krátce po svém narození jsem se se svou rodinou přestěhovala do Jindřichova Hradce, tam jsem v roce 2020 absolvovala gymnázium. Už během studia na gymnáziu se u mě profiloval zájem o moderní dějiny a politiku. Po studiu gymnázia jsem rok studovala na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích přírodovědný obor. Následně jsem se rozhodla věnovat se psychologii a od roku 2021 jsem studentkou psychologie na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Vzhledem k povaze tématu výzkumu, tedy komunisticky orientované osobnosti českých moderních dějin mám potřebu vyjádřit své stanovisko k této ideologii. Má rodina je jasně antikomunisticky orientovaná. Mému dědovi z otcovy strany bylo vlivem nevhodného kádrového posudku upřeno studium na střední škole. Podobně u mé babičky. Jasně antikomunistické a pravicové smýšlení členů mé rodiny se určitě propsalo

do způsobu, jakým přemýšlím o této ideologii i o období socialismu v minulém století. Přesto bych řekla, že mé vlastní politické smýšlení je v současné chvíli spíše středolevé a liberální.

Mým zájmem při studiu moderních dějin je pohled do uvažování jednotlivých osobností. Krátce řečeno, kde je odpovědnost jedince ve vztahu k hrůzám komunistického režimu? A také jak je možné, že idealistické komunistické přesvědčení, jehož hlavní myšlenkou je rovnost mezi lidmi, vedlo k perzekuci, diktatuře a justičnímu teroru. K výběru tématu jsem byla inspirována zejména absolvováním kurzu psychobiografie na naší katedře a zároveň, jak je již uvedeno v úvodu této práce, profesorem Stehlíkem a doktorem Gromannem. Přes výše zmíněné subjektivní faktory jsem se snažila k samotnému výzkumu přistupovat maximálně nezaujatě a reflektovat svou pozici.

2.4. Výběr a sběr dat

Hlavní zdroje práce jsou materiály pocházející z osobního archivu Klementa Gottwalda (NA, f 520), jde o články napsané mezi lety 1921 a 1928 a korespondenci. Práce vychází i z biografických údajů Klementa Gottwalda a historických studií o jeho mládí a rané politické kariéře, konkrétně studie Mariána Lóžiho (Lóži, 2023a, 2023b) a monografie Gottwald a jeho doba (Kroll, 2019)

Gottwald začal publikovat v roce 1921, kdy přichází na Slovensko a stává se redaktorem dělnického časopisu. Pro výzkum se staly nosné zejména jeho rané články, jsou to vícestranná pojednání, které mají až esejistický charakter, je v nich zřetelná snaha poučit a vzdělat čtenáře. I díky tomu dávají tyto články možnost nahlédnout na to, co považoval za důležité, jaké znalosti a myšlenky chtěl čtenářům předat a jak o nich sám přemýšlel. V průběhu času, zejména po odchodu zpět do Čech se charakter článků proměňuje. Jsou to především komentáře aktuálního dění, nástin budoucí politiky KSČ a také předávání strategických návodů členům a místním organizacím. V nich je zejména patrný způsob, jímž se Gottwald vztahoval k okolí, ostatním politikům, stranám či státům.

Důležitým materiál pro výzkum se stala korespondence vedená v letech 1919–1920 mezi Gottwaldem a Marií Mlčouškovou, jeho přítelkyní z dětství. Dopisy jsou pozoruhodným artefaktem, což je dáno jejich autentičností a ojedinělostí, v archivech se totiž mnoho

korrespondence, která je vysoce osobní, nedochovalo. Gottwald je v těchto dopisech velice otevřený, popisuje své prožívání a myšlení, výzkumníkovi dává možnost nahlédnout hlouběji.

Celkově bylo pro účely této práce analyzováno přes čtyřicet článků různého rozsahu od sloupků po vícestránkové eseje. Dále devět dopisů adresovaných Marii Mlčouškové.

2.5. Analytické kategorie popisu Gottwaldovy osobnosti

Na základě analýzy Gottwaldových článků a dopisů byly vytyčeny kategorie, jež vysvětlují hlavní tematické a myšlenkové fenomény vyskytující se v materiálech, stejně jako kolem nichž byl Gottwaldův život orientován (Tabulka 1).

Kategorie jsou popsány níže spolu s úryvky výchozích materiálů, které ilustrují dané kategorie (podkapitola Hledání smyslu, s. 21, až podkapitola Odpovědnost vůči společnosti, s. 27).

Tabulka 1

Přehled kategorií, jejich krátký popis a příklad kódů, z nichž byly sestaveny

Název kategorie	Popis kategorie
Hledání smyslu	Popisy stavů emocí a proměny myšlení. Lze zkráceně charakterizovat takto: musíme žít, žít smysluplně, hledat pravdu.
	Příklad kódů: touha po neznámém, „trpím“, reflexe, dlouhodobá orientace vs. frustrace.
Individuální cesta	Na prvním místě rozum, vzdělání, píle. Nejvyšší hodnotou je práce. Vůle následovat pravdu je hnací silou ambice. Sám kráčí po této cestě a doporučuje to i ostatním jako novinář a agitátor.
	Příklad kódů: vůle, rozum, ambice, naděje, individuální cesta, píle, „jako Klement“.
Přirozený řád	Život je boj, stejně jako v přírodě vítězí ti silnější a přizpůsobivější. Zákonem je přirozený výběr, člověk stojí na vrcholu vývoje. Společnost je také organismus, který stojí nad člověkem, individuem. Pravda je nezvratná, protože je založena na stejných zákonitostech jako přirozený řád přírody, evoluce. Vše se vyvíjí od nižších forem k těm vyšším.
	Příklad kódů: život, řád přírody, „život je boj“, „přirozený zákon“, člověk na vrcholu, povinnost, nezvratnost, hierarchie.
Pokrok	Pokrok je nezvratný, vše mu musí sloužit: morálka i my. Je založen na přirozeném zákonu. Musíme za něj však bojovat. A hlavně nestát mu v cestě.
	Příklad kódů: „pokrok“, „změna“, víra v pokrok, naděje = pokrok.
Odpovědnost vůči společnosti	Všichni lidé jsou odpovědní lidskému společenství, jedná se o kolektivní odpovědnost. Jsme povinni bojovat proti těm, kdo zneužívají moc, stejně jako proti sobectví. Musíme usilovat o rovnost a svobodu.

Pozn.: Kódy uvedené v uvozovkách jsou kódy in vivo.

2.5.1. Hledání smyslu

Tato kategorie vychází zejména z dopisů adresovaných Marii Mlčouškové z let 1919–1920. V této sérii dopisů popisuje svoje niterné pocity, polemizuje o smyslu života. Lze

říci, že právě hledání smysluplnosti je důležitý fenomén, kterému se výzkum bude dále věnovat při interpretaci Gottwaldovy osobnosti.

Gottwaldovi bylo v době vzniku těchto dopisů dvacet tři let, je v nich zřejmé jeho hledání smyslu a snaha vymanit se ze svých proměnlivých emočních stavů a nálad. Gottwald hovoří často o potřebě žít, žít smysluplně a také o tom, jak se ho zmocňují pocity prázdnoty a zoufalství. V dopisech směřuje pozornost zejména na sebe, pro příklad uvádím začátek dopisu z 14. 2. 1919:

Jsi tedy sama – opuštěná – ach, jak rád bych ti pomohl, ale můžu – můžu já někoho těšit, pomáhat někomu, když já sám nejvíce útěchy a pomoci potřebuji? Vidíš, dítě – proč je ten život tak prázdný, tak všední. Pro nás již odkvetly růže – pro nás již uplynul máj?

I v dalších dopisech lze nalézt projevy podobné. Několik dalších dopisů začíná omluvou, že dlouhou dobu nenapsal, ale vzápětí obrací pozornost k sobě: „Ale co psát? Když ten náš život skýtá tak málo látky, o které možno hladce hovořit. Vše zůstává stále stejné – sedé – i my. Stárneme a soudíme se navzájem“ (dopis, bez data).

Následující úryvky se pokusí nastínit Gottwaldovo vnímání abstraktních lidských fenoménů a jeho motivací a individuálních cílů:

Víš, já stále čekám od života něco. Něco velikého, něco krásného, něco, co by skutečně stálo za život. Já stále ještě v život věřím. Pro mne je svět číší a v ní šumí a kypí život – víno. Vidíš a to víno chci vypít až na dno a potom? Potom, ať jest cokoliv, jen když můžu říct, že jsem skutečně žil. (...) Pravda, někdy se mne zmocňují pochybnosti, že se tento můj sen nikdy nestane skutečností, že zůstane jen pouhým snem. A v takových okamžicích trpím – víš, toužíme po něčem neznámém, po něčem krásném a velikém, čehož neznám a po čemž přece tolik toužím. Kdyby ses mi ptala, co vlastně chci, nedovedl bych ti dát uspokojivé odpovědi – dovedl bych ti pouze říct, že chci žít (dopis z 1. 2. 1919).

V dalším dopise nacházíme zajímavou introspekci:

Ty mne znáš, dítě drahé, jako veselou rozpustilou kópu. Ach, to vše jest pouze zvenčí – ale tam uvnitř, tam nikdo nevidí, jak je tam pusto a prázdno – zatím, co zvenčí dělám ze sebe šaška, tam uvnitř tiká kousek po kousku moje lepší já a ztrácí se kamsi v dáli (dopis z 14. 2. 1919).

Tato introspekce pokračuje popisem doby jeho dětství, kdy chodíval do přírody, přemýšlel a – podle svých slov – snil. Přenášel se do fantazijních světů, které poznával při četbě. O denním snění pokračuje: „A dnes? Dnes také sním, ale těm snům, které nyní sním, chybí opravdovost, chybí víra... jsou otráveny“ (dopis z 14. 2. 1919).

V další korespondenci se znovu objevuje téma životního naplnění, deziluze a frustrace ze stávajícího stavu: „Vybíjíme a maříme životní síly na bezcennostech a den za dnem ubíhá a my stárnem'. My žijeme – a k čemu? Hloupá komedie“ (dopis z 31. 7. 1919).

Tento dopis nám rovněž nabízí pohled do Gottwaldova přemýšlení:

Vidíš, jak těžko psát. Do pera se nutí samé nesouvislé, trhané myšlenky a věty, v hlavě se divé honí, z každé z nich se tvoří deset jiných nejasných, nepřesných a mozek pracuje, pracuje jako stroj, rovná a třídí všechny ty myšlenky, ale konečně nemůže soustředit tisíce těch nejasných pojmů a zůstane stát (...) My chceme světlo a máme stále tmu. To je ten život (dopis z 31. 7. 1919).

V následujícím dopise z 23. 8. 1919 se emocionální obsah lehce proměňuje. Gottwald píše o tom, že usilovně pracuje a studuje. Z historiografických údajů je známo, že v této době byl příslušníkem československé armády, a současně je známo i to, že ve volném čase se vzdělával, mimo jiné i četl Marxe. Úryvek z dopisu:

Já nyní pracuji. Čas mi stále chybí, ačkoliv jej využívám až do krajnosti. Týdně šest hodin se učím francouzsky a anglicky – vždy večer, jindy se cvičím v těsnořisu a tak dále... (...) Víš, musím se připravit na ten boj, na ty závody o život, které nás v občanském životě čekají (dopis z 23. 8. 1919).

Přes obrat v myšlení se i následujících dopisech objevují pasáže pesimisticky či depresivně zabarvené: „Chodívám každý den do lesa. Sníh zmizel a jeho běl nahradily traviny umírající zimy. Co nevidět bude jaro – nové jaro – a my a náš život zůstaneme znovu stále

stejnými, starými“ (dopis z 8. 2. 1920). V dalším dopise tematicky navazuje: „Je mi dnes jaksi veselo – vidíš, to jaro dělá – jaro táhne krajem. (...) Jsem tu tak sám, ale je mi dobře v té samotě. Někdy mi sice trochu smutno, těsno – teskním tak trochu – ale to opět přejde (dopis z 7. 4. 2020).

Úryvky dopisů obsaženými v rámci popisu této kategorie se práce bude dále zabývat, mají vysokou psychologickou valenci.

2.5.2. Individuální cesta

Kategorie individuální cesta sestává z hodnot, kolem kterých je orientován rozvoj osobnosti Klementa Gottwalda. Je v ní akcentován důraz na rozum, vzdělání, četbu a píli. Je to hnací síla Gottwaldovy kariéry i jeho života.

Tento důraz Gottwald nasměřuje pouze vůči sobě, ve svých textech nabádá rovněž čtenáře k následování těchto principů, na mnohých místech vysvětluje důležitost vzdělání pro „naši věc“ (věc komunistickou), tedy rozvoj a aktivizaci dělnické třídy. V následujícím úseku textu uvedu příklady, které vedly k sestavení této kategorie.

V článku z roku 1921 Gottwald píše: „Každý jednotlivec musí začít u sebe. Vycvičit rozum a zocelit, zušlechtit srdce. Toho můžeme docílit jen učením, čtením, usilovným přemýšlením. Bude to práce těžká, ale zároveň radostná“ (NA, f 520).

V následujícím roce na čtenáře v dalším z článků apeluje: „Nikdy se nepřestaň učit!“ (Gottwald, 1922, NA, f 520).

Gottwald (1923) dále akcentuje povinnost následovat tyto hodnoty a s jejich pomocí naplňovat životní poslání:

Proto je povinností každého se učit. Rozum neustále bystřit, zdokonalovat, rozšiřovat. Ne snad pro sebe samého, svůj osobní prospěch, ale proto, že to dělnická třída nevyhnutelně potřebuje ke svému osvobození. (...) ... stane se apoštolem věci. Svým životem a svými činy musí už přesvědčovat ostatní“ (NA, f 520).

Zároveň nabádá k naplňování smyslu individuálního života: „Budeš-li takto chodit s očima vidícíma a ušima slyšícíma, naplníš svoje hodiny. Tvůj život bude bohatší“ (Gottwald, 1922, NA, f 520).

2.5.3. Přirozený řád

Tato kategorie vychází z Gottwaldova vnímání přirozeného řádu věcí jako něčeho, co organizuje a zdůvodňuje jeho vnímání uspořádání přírody, světa, stejně tak i společnosti.

Je vidět, že ve svém smýšlení vychází zejména z Darwina, potažmo i Marxovy teorie. Do článku s titulkem *Život* z roku 1922 zahrnul výklad o Darwinově teorii, uvádím ukázkou z tohoto textu:

Život je boj, každý organismus bojuje o svůj život s přírodou. Pouze ti nejlepší a nejschopnější jedinci se udrželi, rozmnožovali a jejich vlastnosti dědili jejich potomci. (...) ... dospěl vývoj až k člověku. Rodokmen člověka si představuji jako strom, větve značí různé druhy živočichů. Nejmohutnější a nejvyvinutější větev je dnešní člověk (Gottwald, 1922, NA, f 520).

Gottwald popisuje, že tato změna základního paradigmatu, nauky o stvoření, umožňuje nahlédnout nově postavení vůči ostatním organismům stejně jako ke svému „bližnímu“: „Darwinovo dílo způsobilo pravou revoluci, ve světě vědy a myšlení. Jaké netušené rozhledy se otevíraly člověku po prolomení studené nauky o stvoření. Člověk nestál ve světě osamocený, oddělený přehradou od ostatní přírody“ (Gottwald, 1922, NA, f 520).

Z toho pro něj plyne následující :

S naukou o nezměnitelnosti druhů musela nutně padnout i nauka o nezměnitelnosti společenského útvaru. Neboť lidská společnost je také živý organismus – vyšší než člověk – jednotlivec. Též se přizpůsobuje okolnostem a bere na sebe takovou formu, jaká je jeho rozvoji nejvýhodnější. Historie lidstva je jen malý zlomek sekundy v celkové nekonečné době vývoje života na naší zeměkouli. A jakými změnami lidstvo už prošlo! Každé století přináší novou změnu. A možnosti dalšího vývoje jsou nepochopitelné. Jeho konečný cíl neznáme.... Cesty, jakými se ubírá, jen nejasně tušíme. Ale víme, že řídí se vždy dle jasného základního zákona: prospěchem, uspokojením a blahem celku. (Gottwald, 1922, NA, f 520)

Svoje přesvědčení, že jeho ideologický základ, komunismus, je nejen ideálním typem společenského uspořádání, ale zejména že odpovídá přirozenému řádu, používá opakovaně, neboť vše se vyvíjí od nižších forem k vyšším formám. Uvádím například:

Že tyto myšlenky (pozn. komunistické) nejsou jen výplodem několika jedinců politické strany, ale tyto myšlenky jsou výplodem života, instinktivním projevem organismu. To život, organismus, v podobě lidské společnosti, který je vtěsnán do nepřirozené, růstu a pokroku bránící formy, nevědomě odkudsi z hloubky podvědomí brání se a vzpírá proti škodlivému (Gottwald, 1921, NA, f 520).

Nebo jiný příklad z článku publikovaného o dva roky později:

Náš boj proti dnešnímu společenskému systému má hluboké mravní odůvodnění. V organické přírodě panuje zákon, podle kterého všechny části nepotřebné anebo přímo celku škodlivé jsou odstraňované a nahrazované částmi jinými, užitečnějšími. Společnost lidská je též součástí organické přírody. Vztahuje se tedy tento zákon i na ni (Gottwald, 1923, NA, f 520).

2.5.4. Pokrok

Kategorie pokrok má spojitost s předchozí kategorií. Vyjadřuje přesvědčení o neustálém vývoji, pokroku, o jejich nezvratnosti a nevyhnutelnosti. Gottwald je pokládá za součást „přirozeného řádu“, nicméně jím zejména podkládá své ideje o společenském uspořádání. Proto je kategorie vedena samostatně.

Gottwald nevnímá pokrok jako něco pouze vzestupného, popisuje ho takto: „Sledujeme-li historii lidstva... vidíme jako červenou nit táhnout se zákon pokroku. Linie je proměnlivá, jsou doby vzestupu a zase náhlého úpadku, ale celková linie je vzestupná. Ten samý zákon, řídící život jedince, opakuje se ve změnách i ve společnosti“ (Gottwald, 1922, NA, f 520).

Argument pokroku mimo jiné používá i k odsouzení náboženství jako něčeho zpátečnického, jako něčeho, co je v rozporu s pokrokem: „Neustálé změny v sociálním složení společnosti usvědčují náboženství, které pokládá vše za stálé a neměnné, z klamu...“ A pokračuje: „Doby, kdy náboženství hrála významnou roli, jsou pryč. Stav rozumového poznání je odsoudil k bezvýznamnosti“ (Gottwald, 1922, NA, f 520).

V Gottwaldově vnímání se pokrok stává nejvyšší hodnotou i morálním imperativem: „Není mravnost pro mravnost. Mravnost je tu pro život a má úkol pomáhat mu k stále vyššímu a vyššímu rozvoji a postupu“ (Gottwald, 1923, NA, f 520).

Životním krédem by se měla, podle Gottwalda, stát snaha napomáhat pokroku, nestát mu v cestě a nezůstat pozadu: „Lidstvo kráčí kupředu, a chceš-li udržet krok, musíš svůj život zdvojnásobit obsahově“ (Gottwald, 1922, NA, f 520).

2.5.5. Odpovědnost vůči společnosti

Tato kategorie vychází z dvojích zdrojových dat. Na jedné straně je Gottwaldovo vnímání odpovědnosti vůči společnosti, povinnost pracovat pro společenskou změnu a pro lidstvo vůbec. Na druhé straně jsou to fenomény, které leží proti společnosti, proti kterým je potřeba bojovat. Jde především o zneužití moci a sobectví.

Nemravné je pro Gottwalda například vykořisťování člověka člověkem:

Nemravný je tento stav proto, že odporuje přírodním zákonům. Nutno si uvědomit, že musí jednoho dne nastat samočinným působením sil stržení tohoto stavu, protože je formou nízkou, primitivní a lidská společnost ke svému rozvoji potřebuje formy vyšší. Dnešní stav znesnadňuje a brzdí vývoj lidstva. A známe zákon, podle kterého všechno, co je životu škodlivé, odumírá a je nahrazované formami životu prospěšnými (Gottwald, 1921, NA, f 520).

V tomtéž článku se vyjadřuje i k vývoji vnímání sobectví: „Podobně tomu je se sobeckostí jedince. V prehistorických dobách bylo zapotřebí, aby byl vůči svému okolí dravý a sobecký. Jakmile se ale začal spolčovat v celky, tu musel už svojí do této doby nespoutanou sobeckost krotit“ (Gottwald, 1921, NA, f 520).

Nemravnost vykořisťování a zneužití moci pokračuje podle Gottwalda až do dnešní doby – je sice zrušeno otrokářství i nevolnictví, ale jelikož je majetek držen pouze úzkou skupinou osob, pokračuje v nové formě:

Konečně v nové době přichází k úplnému osvobození člověka od pout fyzického vlastnictví. Člověk se stává natolik svým pánem, že se může svobodně pohybovat a volit svoje zaměstnání. (...) Člověk si sice vybojoval svobodu, ale byly mu vzaty všechny prostředky, jak si uhájit život. Výrobní prostředky zůstaly v rukou pánů a člověk-dělník byl donucen – odejmutím všech životních prostředků – prodávat svoji práci. Mezi pánem a bývalým otrokem nastává vztah námezdní, který trvá až do dnešní doby (Gottwald, 1922, NA, f 520).

Každý má podle Gottwalda povinnost vůči lidstvu: „Povinnost proto, že on, jeho život, jeho celé já je souhrnem práce všech pracujících lidí dob minulých i přítomných. Že splácí svůj dluh jedině, když pracuje. Když si to uvědomí, nebude již potřeba zotročovat práci. Každý bude pracovat dobrovolně“ (Gottwald, 1921, NA, f 520).

Vnímání odpovědnosti vůči společnosti se projevuje rovněž v jeho vnímání morálky, podobně jako předchozí kategorie: „Moje jednání je mravné tehdy, když slouží celku.“ A pokračuje: „... v ideálním smyslu je pod pojmem „celek“ myšleno celé lidstvo, žijící na Zemi“ (Gottwald, 1923, NA, f 520).

2.6. Aplikace psychologické teorie

2.6.1. Volba teorie

Na základě výše popsaných analytických kategorií byla provedena volba teorie pro interpretaci. V souladu se Schultzovými doporučeními byla tato volba uskutečněna až na základě analýzy textu, volba teorie na počátku výzkumného procesu by mohla znamenat zkrácení postupu i výsledků analýzy zvolenou teorií. Zvolenou teorií se na základě dat stala Kohutova teorie, která nejvíce odpovídala identifikovaným kategoriím. Mezi další, které jsem vzhledem k povaze dat a témat zvažovala, patřila Adlerova teorie. Zde se však Adlerův neurotický typ rozcházel s popisem Gottwaldovy osobnosti.

2.6.2. Shrnutí Kohutovy teorie

Podstatou Kohutovy teorie je proces získávání psychologické struktury self, nazývá jej transmutující internalizace. Transmutující internalizace je možná pouze tehdy, když je mezi self a jeho selfobjektem (tj. mezi dítětem a jeho rodiči nebo mezi pacientem a jeho terapeutem) přítomna trvalá empatická jednota.

Pro porozumění teorii je nutné podrobně definovat Kohutův termín selfobjekt. Selfobjekt podle Kohuta (1984, s. 49) je jiná osoba, která je schopna podpořit náš pocit sebe sama. Kohut vytvořil termín selfobjekt, když zjistil, že v terapeutické situaci převládaly „osoby, které používají jiné lidi jako (funkční) části sebe sama“ (Goldberg, 1980, s. 5, podle Kahn, 1985 s. 894). Pacient může například vyžadovat, aby byl terapeut přítomen výhradně kvůli tomu, aby reflektoval zpětně pacientovy vlastní názory. Stejně to je v raném vývoji, kde dítě nejdříve nerozlišuje mezi sebou samým a matkou (viz teorie Separace-individuace Margaret Mahlerové).

Podle Kohuta má self přinejmenším tři „složky“ nebo „sektory“, jejichž zrání prostřednictvím transmutující internalizace představuje zdravý vývoj. Jeden sektor tvoří exhibicionistické a grandiózní potřeby dítěte. Zdravému vývoji napomáhá, když empatické selfobjekty odrážejí, reflektují a stejně tak obdivují projevy grandiózně-exhibicionistického self dítěte. Nevyhnutelně se stává, že zrcadlící selfobjekty nejsou dokonale naladěny nebo jsou nedostupné (optimální frustrace) a v těchto případech dítě postupně získá schopnost

převzít funkce selfobjektu (transmutující internalizace). Vnější projevy souhlasu se tak internalizují jako sebeúcta a životaschopnost, zatímco exhibicionismus a grandióznost dozrávají ve zdravé sebezprosazující chování a naplňování ambicí.

Druhou složku self tvoří idealizační potřeby. Kohut se domníval, že dítě má normální potřebu obdivovat, idealizovat a hledat sílu a uklidňující reakce od všemocného selfobjektu. Idealizovaný selfobjekt nevyhnutelně zklame nebo je nedostupný a při těchto příležitostech se funkce selfobjektu postupně internalizuje jako trvalá struktura sebe sama. Například při mnoha příležitostech se dítě, když se bálo, uklidnilo v náručí silného, uklidňujícího selfobjektu. Když je tento selfobjekt nedostupný (optimální frustrace), dítě postupně získává svoji vlastní schopnost sebeuklidnění. Podobným způsobem se v pozdějším dětství hodnoty a ideály selfobjektu postupně internalizují jako sebestruktura. Kohut začal tyto dva sektory označovat jako bipolární já.

Ve své poslední knize Kohut přidal třetí složku self, která zahrnuje zrání alter ega neboli „twinship“ potřeb. Tento sektor se skládá z potřeby self být právě s jiným člověkem, člověkem mezi lidmi. Kohut spekoval, že nadání a dovednosti se rozvíjejí, když dítě a dospělý pracují vedle sebe na nějaké činnosti, například při vaření nebo při uměleckých řemeslech.

V případě intaktního vývoje se u jedince zhruba kolem druhého roku života vyvine nukleární self. Toto nukleární self je podle Kohuta (1991) „základem našeho pocitu, že jsme nezávislým centrem iniciativy a vnímání, pevně spojeno s našimi nejdůležitějšími ambicemi a ideály a s naším prožitkem, že naše tělo a mysl vytvářejí jednotu v prostoru a kontinuum v čase“ (s. 44). Je utvořeno v případě zdravého vývoje, tedy v případě přiléhavého zrcadlení zrcadlícího selfobjektu, tedy naplnění grandiózně-exhibicionistických potřeb dítěte (například matka či jiná primárně pečující osoba). Nukleární self se nevytváří cestou vědomého povzbuzování a pochval a cestou vědomého odrazování a kárání, ale cestou hluboce zakotvené citlivosti selfobjektů. Ze zdravého nukleárního self se v průběhu vývoje tvoří autonomní (nebo také kohezivní) self. Výstižně to shrnují Fonagy & Target (2005): „Při zdravém vývoji se tedy infantilní grandiózní self a idealizované rodičovské imago transformují pomocí transmutujících internalizací do realistických ambicí a milovaných ideálů“ (s. 175).

Jestliže nejsou selfobjekty dostatečně empatické, je podle Kohuta normální strukturace narušena a self začíná ztrácet svou přirozenou soudržnost a stává se fragmentovaným. Toto fragmentované self nazývá Kohut zraněným self (v anglickém originálu wounded). Kohut (1991) tvrdí, že za těchto okolností:

... není člověk plně schopen zklidnit sám sebe ani správně regulovat sebehodnocení. Proto hledá vnější zdroje, jako jsou jiní lidé nebo drogy, které by tyto funkce plnily. Místo projevů normální asertivity a náklonnosti zdravého vývoje se objevuje nepřátelská agresivita a/nebo abnormální sexualita jako produkt rozpadu poškozeného self. Self je obzvláště zranitelné vůči zranění a tato zranitelnost má za následek buď ochranářství a odtažitost od lidí, nebo záchvaty vzteku v reakci na drobná příkoří. Pocity vnitřní prázdnoty nebo deprese, způsobené chronickými selháními selfobjektu, se brání nutkavými pokusy o stimulaci nebo uklidnění sebe sama prostřednictvím sexuálního vzrušení, agresivními útoky, užíváním drog, konzumací jídla nebo jinými prostředky... (s. 72).

Kohut ve své teorii nezavrhuje Freudovu teorii – teorii pudů, vývoje atd. Svoji teorii vnímá jako rozšíření, které je potřeba vzít v potaz zejména u určitých druhů psychických poruch – zejména narcistické poruchy osobnosti (tedy pro Kohuta strukturální narušení self). Uvádím příklad z análního období vývoje:

Jestliže matka přijímá fekální dar dítěte hrdě nebo jestliže ho zavrhuje nebo se o něj nezajímá – nereaguje pouze na pud. Reaguje také na formující se self dítěte. Jinými slovy, její postoj ovlivňuje soubor vnitřních prožitků, které hrají rozhodující roli v dalším vývoji dítěte. Akceptující, zavrhuující, znevažující matka reaguje na Self, které tím, že dává a nabízí, usiluje o potvrzení zrcadlícím selfobjektem. Obecně řečeno, ustavení pudových fixací a odpovídající činnost Ega se objevuje v souvislosti se slabostí self. Self, na něj nikdo nereaguje, není schopno proměnit svou archaickou grandiozitu a své archaické přání splynout s omnipotentním selfobjektem ve spolehlivou sebeúctu, reálné ambice a dosažitelné ideály. Abnormality pudů a Ega jsou symptomy tohoto centrálního defektu Self (Kohut, 1991, s. 75).

Z čehož vyplývá, že při určitých typech psychických poruch je nutno uvažovat o defektu self struktury a je potřeba self v terapii restrukturalizovat. Podle profesora Carvetha z Yorské univerzity v Torontu je po restrukturalizaci self (tedy použití Kohutova přístupu) potřeba vrátit se ke klasickému psychoanalytickému přístupu a řešit hlubší problémy na úrovni konfliktu ega, superega a id a konfliktů pudů.

2.6.3. Interpretace

Po narození Klementa Gottwalda (1896) se jeho matka Marie, jako matka svobodná, ocitla ve velké finanční nejistotě. Ač jí byla soudem uznána náhrada za útraty s porodem a živěním potomka, přiznaná částka nemohla dostačovat na opatření dítěte. Proto se matka rozhodla dítě svěřit do opatrování jedné starší ženě z Dědic a začít pracovat. Marie však nebyla spokojená s tím, jak se žena o syna starala. Proto ho v jeho devíti měsících svěřila svým příbuzným Bezszlezinovým do Vyškova u Brna. Tam Gottwald pobýval do svých osmi let.

Vzhledem k nestabilnímu prostředí, v němž se odvíjelo Gottwaldovo rané dětství, se dá uvažovat o tom, že jeho potřeby zrcadlení nebyly patřičně saturovány. Změny v tom, kdo a jak o Klementa pečoval, nesvědčí o empatické jednotě s primárním pečovatelem. Jestliže tyto primární grandiózně exhibicionistické potřeby dítěte nebyly naplněny, Kohut říká, že nemohlo být vytvořeno nukleární (jádrové) self a mohlo dojít k vertikálnímu štěpení. Nemáme moc podrobné informace o tom, jak konkrétně vypadaly první roky Gottwaldova života. Přesto je zřejmé, že vývoj s největší pravděpodobností nemohl probíhat intaktně vzhledem ke změnám a disturbancím v raném vývoji.

Ve Vyškově u svého strýce vyrůstal do osmi let. Od Kohuta víme, že zatímco grandiózně-exhibicionistické potřeby a jejich naplňování a ustanovení tohoto pólu self jsou nejdůležitější v prvních rocích života. Potřeba idealizace, tedy potřeba, jejíž naplnění vede k ustanovení druhého pólu self, dominuje v předškolním a raném školním věku dítěte. Z historických pramenů víme, že mladý Klement Gottwald měl blízký vztah se svým strýcem, u něhož vyrůstal. Strýc ho naučil psát, ještě než šel do školy. Historik Lóži (2023a) dodává:

Rázovitý švec měl nepochybně důležitý podíl na Gottwaldových dobrých školních výsledcích. Podle Zátopkové (pozn.: dcera Františka Bezszleziny) si chytrého a zvědavého chlapce oblíbil a ten byl jeho největším posluchačem. Mnohé se od něho doslechl o politice: „Tatínek byl velký politik a rozumbrada a Klement ho poslouchal jako evangelium. Když maminka tátu napomínala, aby takové věci dospělých lidí před chlapcem nevykládal, říkal táta, že on si toho stejně nevsímá. Ale Klement si vsímá!“ (s. 13).

Zátopková rovněž vyprávěla o politických besedách, které u sebe její otec občas pořádal a na které docházel i místní doktor. Řešila se zde především národnostní otázka a údajně se mnoho hovořilo o Slovanech. Gottwald se besed mohl zúčastnit a nenechal si uniknout jediný detail.

Pro interpretaci se tedy nabízí přijmout postavu strýce Bezsléziny jako idealizovaný selfobjekt. Z toho, že jejich vztah byl blízký a vřelý, můžeme dále usuzovat, že tato dílčí struktura self se mohla pevně ustanovit. Kohut píše: „... v pozdějším dětství hodnoty a ideály selfobjektu postupně internalizují jako sebestruktura“ (Kohut, 1971). Tato skutečnost hraje zásadní roli v interpretaci kategorie individuální cesta, ve které je cítit Gottwaldův důraz na vzdělání, četbu a předávání poznatků dál. Tedy věci, které převzal od svého strýce, internalizoval je a předával dál, například svým čtenářům. Kategorie se pak stává hodnotovým vzorcem převzatým od strýce, který Gottwald během svého dětství i rané dospělosti ctil: „Každý jednotlivec musí začít u sebe. Vycvičit rozum a zocelit, zušlechtit srdce. Toho můžeme docílit jen učením, čtením, usilovným přemýšlením. Bude to práce těžká, ale zároveň radostná“ (Gottwald, 1921, NA, f 520).

Další zlom v Gottwaldově dětství nastává v roce 1905, kdy se jeho matka vdává za zemědělského dělníka Letoše z Heroltic. Od Bezsléziny si tehdy devítiletého Klementa bere k sobě. Mezi historiky panuje shoda na tom, že šlo o trudná léta v rodině chudých rolníků, vyplněná namáhavou prací. Pracoval doma, na poli, zaopatřoval dobytek, pečoval o mladší sourozence. S novými životními podmínkami se sice sžil, ale nebyl v tomto období šťastný, nenašel si ve škole ani jinde přátele mezi vrstevníky, naopak stal se i terčem útoků ostatních dětí. Franěk (1986) uvádí Gottwaldovu vzpomínku na toto období:

Za dva roky jsem se úplně změnil. Jak jsem byl dříve otevřený a přítulný, tak jsem se stal do sebe uzavřeným samotářem. Žádné kamarády jsem neměl. Jedině v neděli jsem měl trochu volno. Chodil jsem po polích, sedal po mezích a četl knížky. Dříve jsem byl chlapec veselý a teď skoro melancholický a zarputilý... (s. 21).

Přestože jeho pobyt v Herolticích nebyl šťastným obdobím, udržel si výborný prospěch. Což v rurální společnosti tehdejší jižní Moravy nebylo samozřejmé, spousta žáků měla problémy s prospěchem i docházkou, právě kvůli náročné práci v zemědělství, kde

pomáhali rodičům. V tomto období se z mladého Klementa stává zapálený čtenář, jak i on sám ve svých dopisech píše, představovaly pro něj četba a samota únik od nepříznivé reality. V tomto období však Gottwald znovu našel vztah se svou matkou. Lóži (2023a) k tomu uvádí:

V chlapcově životě byla Marie Gottwaldová až do jeho osmi let prakticky nepřítomná, a při nové rodině mu zajisté nemohla věnovat přílišnou pozornost. Přesto se mezi nimi utvořil důvěrný vztah. Klement Gottwald později vzpomínal na příhodu, která pro něho měla velký význam: „Jednou se stalo, že mi řídící nadával ‚Ty bejku.‘ Kvůli čemu, to už nevím. Vyšli jsme ze školy, kluci hned ‚Ty bejku.‘ Já na ně a už tekla krev. Tenkrát jsem několik synků pošramotil. Došly stížnosti. Dosud, když si na mně [mě] někdo stěžoval, dostal jsem bití. Tentokrát si mne matka zavolala: ‚Pročs je bil?‘ Řekl jsem po pravdě, jak to bylo. Matka zbledla, poprvé jsem nedostal. Ale matka šla na řídícího.“ Není obtížně dešifrovat, proč byla pro Gottwalda událost důležitá – dostalo se mu zastání proti nespravedlivým obžalobám (s. 19).

Nabízí se výklad příhody uvedené výše jako projev Klementova velkého vnitřního významu, který přikládal spravedlnosti a rovnosti nehledě na sociální status, což se v Gottwaldově životě táhne jako červená nit. Ač se v tomto období obnovuje vztah s matkou, domnívám se, že jej nelze interpretovat jako zásadně formativní.

Ani v Herolticích Gottwald dlouho nezůstává, v roce 1908 jej matka posílá do Vídně, ke své nejmladší sestře a jejímu manželovi, u kterého se Gottwald později vyučil stolařem. Období ve Vídni je pro Gottwalda obdobím dospívání, kde se na jedné straně stále uchyluje do samoty, četby a bloumá po vídeňských bulvárech, ale na druhé straně vstupuje do Dělnické tělocvičné jednoty a mládežnické organizace sociální demokracie. Nelze však tvrdit, že důvodem jeho aktivity v tomto období bylo silné politické přesvědčení, možná spíše potřeba společenského, spolkového vyžití. Ve vzpomínce uváděl jako jediný doklad výraznější angažovanosti skutečnost, že se jich musel zúčastňovat „tajně, aby strýc nevěděl. On se takových akcí bál, aby snad nepřišel o zákazníky“ (Ničová, 1986, s. 27–28).

Krátce po vyučení vypukne první světová válka, Gottwald se vrací na Moravu, ale krátce po návratu je odveden na frontu, narukuje k dělostřeleckému pluku, působí na východní frontě, později se přesouvá do Itálie, kde je dokonce odměněn za statečnost. V pozdějších letech Gottwald tvrdí, že se účastnil bitvy u Zborova – podle dostupných údajů to však

není pravda, v období bitvy u Zborova ležel raněn ve Vídni. Pomalu se blíží konec války a Gottwald dobře ví, že Rakousko prohrává. Když dostane řádnou dovolenou, už se z ní na frontu nevrací a ukrývá se kdesi na Moravě. Z této doby bohužel nebyla k dispozici korespondence nebo jiné prameny.

Po konci války a vzniku ČSR se hlásí do nově vznikající československé armády jako dobrovolník. Republiku podporuje. Což opět odráží myšlení jeho strýce Bezsléziny, jehož domácí besedy se často soustředily na národní otázku. V té době se intenzivně věnuje četbě a studiu, právě zde se seznamuje s Marxem a nejspíše také zde se obrací ke komunistické myšlence. Během svého působení v armádě se v průběhu roku 1919 seznamuje s Marií Holubovou, svou budoucí manželkou. Proběhne mezi nimi krátký románek. Marie, později známá jako Marta, otěhotní. Vztah však dále nepokračuje.

Z doby jeho působení v československé armádě pochází většina dopisů Marii Mlčouškové. Toto období je pro mne obdobím jakéhosi moratoria, v rámci kterého je i díky korespondenci s Marií Mlčouškovou možno nahlédnout do myšlení a prožívání mladého Klementa Gottwalda. Toto moratorium je v předchozí kapitole (Analytické kategorie popisu Gottwaldovy osobnosti, s. 20) identifikováno jako kategorie hledání smyslu.

V následující části textu uvádím příklady tohoto hledání v dopisech:

Víš, já stále čekám od života něco. Něco velikého, něco krásného, něco, co by skutečně stálo za život. Já stále ještě v život věřím. Pro mne je svět číší a v ní šumí a kypí život – víno. Vidiš a to víno chci vypít až na dno a potom? Potom, ať jest cokoliv, jen když můžu říct, že jsem skutečně žil (dopis z 1. 2. 1919).

Pravda, někdy se mne zmocňují pochybnosti, že se tento můj sen nikdy nestane skutečností, že zůstane jen pouhým snem. A v takových okamžicích trpím – víš, toužíme po něčem neznámém, po něčem krásném a velikém, čehož neznám, a po čemž přece tolik toužím. Kdyby ses mi ptala, co vlastně chci, nedovedl bych ti dát uspokojivé odpovědi – dovedl bych ti pouze říct, že chci žít (dopis z 1. 2. 1919).

V dopisech se střídají projevy odhodlání a naděje s deziluzí a frustrací. V dalším dopise píše:

Ty mne znáš, dítě drahé, jako veselou rozpustilou kopy. Ach, to vše jest pouze zvenčí – ale tam uvnitř, tam nikdo nevidí, jak je tam pusto a prázdno — zatím, co zvenčí dělám ze sebe šaška, tam uvnitř tiká kousek po kousku moje lepší já a ztrácí se kamsi v dáli (dopis z 14. 2. 1919).

Tento pesimisticky laděný styl pokračuje i v dalších dopisech:

Vidíš, jak těžko psát. Do pera se nutí samé nesouvislé, trhané myšlenky a věty, v hlavě se divé honí, z každé z nich se tvoří deset jiných nejasných, nepřesných a mozek pracuje, pracuje jako stroj, rovná a třídí všechny ty myšlenky, ale konečně nemůže soustřediti tisíce těch nejasných pojmů a zůstane stát. (...) My chceme světlo a máme stále tmu. To je ten život (dopis z 31. 7. 1919).

Obrat lze pozorovat v srpnu 1919, kdy v dopise Gottwald píše:

Já nyní pracuji. Čas mi stále chybí, ačkoliv jej využívám až do krajnosti. Týdně šest hodin se učím francouzsky a anglicky – vždy večer, jindy se cvičím v těsnopisu a tak dále (...) Víš, musím se připravit na ten boj, na ty závody o život, které nás v občanském životě čekají (dopis z 23. 8. 1919).

Celkové ladění tohoto dopisu je jiné než u ostatních. Je z něho cítit zcela nová energie a síla. Z tohoto úryvku vyplývá dvojí. Zaprvé, Gottwald nejspíš nepočítal s armádou do budoucna jako se svojí kariérou. Zadruhé, a to je psychologicky významnější, přijal představu o přicházejícím „boji v občanském životě“, která se stává hnací silou do budoucna.

Z interpretačního hlediska se nabízejí možnosti tyto proměny nálad považovat za projev vertikálního štěpení. Jak je uvedeno výše, k vertikálnímu štěpení může dojít, jestliže nebyly naplněny primární grandiózně exhibicionistické potřeby dítěte, které neumožnily vznik nukleárního self. Toto štěpení posléze vede k pocitu vlastní grandiozity a k narcistickým rysům v chování člověka. Kohut o vertikálním štěpení píše: „... projevuje se střídáním (a) stavů velkoleposti, které popírají frustrovanou potřebu uznání, a (b) stavů otevřených pocitů prázdnoty a nízkého sebevědomí“ (Kohut, 1971, s.207).

Za narcistické projevy v chování lze, podle mého názoru, považovat opakované obracení pozornosti na sebe, a to opět v dopisech, například:

Jsi tedy sama – opuštěná – ach, jak rád bych ti pomohl, ale můžu – můžu já někoho těšit, pomáhat někomu, když já sám nejvíce útechy a pomoci potřebuji? Vidíš, dítě – proč je ten život tak prázdný, tak všední. Pro nás již odkvetly růže – pro nás již uplynul máj? (dopis z 14. 2. 1919).

A dále: „Ale co psát? Když ten náš život skýtá tak málo látky, o které možno hladce hovořit. Vše zůstává stále stejné – šedé – i my. Stárneme a soudíme se navzájem“ (dopis z 14.2.1919). Poté následuje popis jeho nálad a prožívání.

Zajímavostí je, jakým způsobem se k Marii Mlčouškové, přítelkyni z mládí, vztahuje, oslovuje ji „mé drahé dítě“ a většina dopisů je ukončena podpisem „tvůj Táta“. O čem to vypovídá? Určitou roli hraje fakt, že Marie Mlčoušková byla mladší než Gottwald. Nedomnívám se však, že to vysvětluje vše. Jak je již uvedeno výše, tento soubor korespondence je zcela ojedinělý v osobním archivním fondu Klementa Gottwalda. Historik Lóži při rozhovoru uvedl: „Je to nejbližší, jak se ke Gottwaldovi můžete dostat“ (Lóži, osobní komunikace, 27. 4. 2023). S jeho názorem můžeme vzhledem k dostupným pramenům souhlasit. Na řadu tedy přichází otázka, proč se v dopisech svěruje právě Marii Mlčouškové. Jedním z možných vysvětlení je právě to, že se k ní vztahuje jako k „dítěti“, vnímá ji jako neohrožující, a proto se nebojí projevit emoce ve svých slabých momentech. Zdá se, že sám sebe naopak vnímá jako otce, který jí v dopisech také často radí a zpovídá ji, což odpovídá interpretaci podle Kohutovy teorie.

Tuto roli „otce“ zastává i později v životě, obrací se tak jako novinář ke svým čtenářům, jako generální tajemník ke svým straníkům a bezpochyby i jako prezident ke svému lidu. Podle mého názoru lze v tomto kontextu mluvit o projevech grandiozity. Přijetí reálné role otce k dceři Martě narozené v srpnu 1920 bylo pro Gottwalda mnohem obtížnější. Jako dceru ji uzná až v průběhu následujících let, tímto nesouladem se budu dále zabývat.

Po období moratoria, prezentovaným výše v dopisech, se Gottwald rozhodl odejít z armády a nastoupit do občanského povolání. Jako vyučený stolař nastupuje v listopadu roku 1920 v nábytkářském závodě v Rousínově. Již na počátku svého působení v

Rousínově je ze vzpomínek tehdejších spolupracovníků jasné, že politika pro něj byla velkým tématem. Roznášel noviny Pravda, periodikum sociální demokracie (pozn.: v té době ještě KSČ neexistovala). Vášnivě debatoval s ostatními dělníky. Bývalý zámečník Šperling (1971) vzpomínal, že Gottwald celé noci proseděl nad knihami a písemnostmi. Gottwald se aktivně zapojil také v Dělnické tělocvičné jednotě, kde byl v březnu roku 1921 zvolen starostou. Zde se uplatnil jako organizátor, zajišťoval rovněž Tělovýchovný věstník. Této neplacené činnosti věnoval velké úsilí a veškerý volný čas. Osobní život byl pro něj zcela druhořadý.

V květnu roku 1921 je založena Komunistická strana Československa. Gottwald se od počátku aktivně podílí na založení místní organizace. Lóži (2023b) píše: „... pro porozumění charakteru, jaký měla v této době Gottwaldova funkcionářská aktivita, je docenění takřka až amatérského rázu tehdejšího komunistického hnutí esenciální“ (s.13). Komunistická strana zpočátku stála na dobrovolnictví a entuziasmu. Nepředstavujme si tedy Gottwaldovo členství a funkcionářství jako vstup do politiky v současném slova smyslu.

Kde se toto odhodlání vzalo? Domnívám se, že existuje spojitost mezi odchodem z armády, ukončením moratoria a dopisem z 23. 8. 1920 Marii Mlčouškové, kde píše: „... víš, musím se připravit na ten boj, na ty závody o život, které nás v občanském životě čekají“ (Gottwald, 1920, NA, f 520). Právě tehdy se rozhodl orientovat svůj život na komunistickou myšlenku. Rozhodl se vrátit k dělnickému povolání stolaře, jemuž byl vyučen, a angažovat se v dělnickém hnutí.

Z jeho následujících životních kroků je však zřejmé, že sám sebe nevnímal jako dělníka, lišil se zcela určitě intelektuálním kapitálem, který dále rozšiřoval. Kromě četby navštěvoval v Rousínově večerní kurzy, zajímal se o účetnictví, technologii a kreslení. Z toho je zřejmé, že nadále usiloval o rozvíjení individuálních schopností (Lóži, 2023b). Odlišoval se také nezájmem o manželství a jiné složky osobního života. Jedna z kategorií osobnosti Klementa Gottwalda, kategorie individuální cesta, identifikovaných na základě práce s primárními zdroji vysvětluje tuto tendenci rozvíjení jeho individuálních dovedností. Rozum, vzdělání a píle jsou pro Gottwalda v tomto období hlavními hodnotami.

V Rousínově nezůstává dlouho, 1. září 1921 zaměstnání opouští a přesouvá se na Slovensko, kde je přijat do zaměstnání v týdeníku Hlas ľudu, tiskovém orgánu KSČ v Banské Bystrici. Historici tento obrat v životě Klementa Gottwalda interpretují různě. Například Mlynárik (1994) za ním vidí řešení jeho osobního či rodinného problému, tedy možný útěk před Marií Holubovou a otcovstvím. Jiří Pernes (2010) uvádí nemožnost naplnění kariérních ambic, jako motivační sílu identifikuje ctižádost. Na základě výzkumu se spíše přikláním ke druhé interpretaci, tedy hnací silou bylo, podle mého názoru, zejména snaha naplnit své ambice a cíle.

Na Slovensku se Gottwald vypracoval z administrativního pracovníka, který zajišťoval zejména hospodářskou stránku vydávání časopisu a jeho distribuci, na redaktora, který psal značnou část obsahu. Velice rychle se naučil slovensky, díky tomu byl brán jako plnohodnotná součást místní organizace komunistické strany. Znalost jazyka byla zaprvé nutná, jelikož místní středoslovenští komunisté měli až averzi k češtině a vlivu Čechů, českých úředníků i českého vedení KSČ na Slovensku. Zadruhé můžeme Gottwaldovu vůli naučit se slovenskému jazyku dát do souvislosti s rozvíjením individuálních dovedností. Historik Lóži (2024, osobní komunikace z 14.3) hovoří i o jazykovém talentu, který Gottwald měl. V této době hovořil plyně německy, učil se anglicky a francouzsky – studium jazyků bylo jistě něco, v čem viděl smysl a co mu dobře šlo.

Gottwaldova publikační činnost v průběhu doby měnila podobu. Ve slovenském období šlo především o články s populárně naučným zaměřením. Zde uvádím jako příklad jeho článek Život (Gottwald, 1922), ve kterém čtenářům zprostředkovává výklad Darwinovy teorie o původu druhů. V něm je vidět, jaký měla Darwinova teorie vliv na utvoření myšlenkové konstanty, která je uvedena v rámci kategorie přirozený řád. Tuto myšlenkovou konstantu, argumentaci přirozeným řádem, používal jako klenbu, která se rozprostírala nad ideologickým vnímáním světa, například historickým materialismem. Jako příklad uvádím úryvek z článku Život:

Náš boj proti dnešnímu společenskému systému má hluboké mravní odůvodnění. V organické přírodě panuje zákon, podle kterého jsou všechny části nepotřebné anebo přímo celku škodlivé odstraňované a nahrazované částmi jinými, užitečnějšími. Společnost lidská je též součástí organické přírody. Vztahuje se tedy tento zákon i na ni (Gottwald, 1921, NA, f 520).

Další z poloh jeho textů je stavění sama sebe do role učitele, kazatele a někdy otce. Ve svém článku Dej obsah svým hodinám čtenáře nabádá k rozšiřování nadhledu a vědomostí, článek je psán ve druhé osobě, působí jako apel. Připojuji citaci: „A pamataj si: Nikdy si nevyčerpal studničku múdrosti až na dno! I keď by si žil životom Ahasvera. Preto nikdy neprestaň sa učiť“ (Gottwald, bez data, NA, f 520).

Téma, které zbývá v interpretaci rozpracovat, je osobní život Klementa Gottwalda, konkrétně jeho vztah s Marií Holubovou a dcerou Martou. Gottwald se o dceru ani o Marii nezajímá. To se změní až během jeho působení na Slovensku, kam za ním Marie přijede. Svědectví o událostech je zprostředkováno Júliem Verčíkem, Gottwaldovým nadřízeným a také přítelem. Marie zaklepe na dveře redakce se slovy: „Tady máš svého parchanta a starej se!“ (Július Verčík in Lóži 2023a, s. 40). Gottwald před Marií údajně uteče na dvůr. Převzít zodpovědnost za svoji dceru nehodlá. Snaží se přesvědčit Verčíkovu manželku, aby dítě vzala k sobě, ta to rázně odmítá. Přístup slovenských komunistů je konzervativní, vidí jako absolutně nevyhnutelné, aby Gottwald přijal zodpovědnost za Marii i dceru. Pod tlakem ostatních soudruhů a Verčíkovy manželky se nakonec rozhodne Marii i Martu přijmout jako součást svého života. Když se redakce přesune ze Slovenska do Ostravy, obývá již s Marií i dcerou společný byt. A později v Praze, roku 1928, se s Marií ožení.

Podle Lóžiho (2023b) není možné celou aféru (pozn.: s příjezdem Marie s Martou na Slovensko) náležitě rekonstruovat pro nedostatek pramenů, dodává k tomu také: „Má však zásadní význam, neboť stojí na počátku Gottwaldova rodinného života. Od ní ho už napořád doprovází družka Marie a jejich společná dcera Marta“ (s. 27). Přes nedostatek podrobností o konkrétním průběhu přijetí Marie jako svojí partnerky a přihlášení se k jejich společné dceři Martě je však vidět, že Gottwald učiní toto rozhodnutí pod tlakem ostatních „soudruhů“. Můžeme proto spekulovat, jakou roli v rozhodování hrál morální rozměr celé věci a do jaké míry mohl Gottwald přijetí dcery i partnerky vnímat jako něco konvenčního a racionálního – protože zajisté by jeho nemanželská dcera mohla později poškodit jeho reputaci a možná i budoucí kariéru. Ne náhodou proběhne svatba s Marií Holubovou nedlouho předtím, kdy se Gottwald stane v roce 1929 předsedou KSČ.

Výše ilustrovaný nezájem o osobní život a otcovství poskytuje zajímavé svědectví o osobnosti Klementa Gottwalda. Jedním z faktorů, které mohly způsobit neochotu přijmout dceru za svou, mohl jistě být strach z otcovské role. On sám byl nemanželským dítětem, které otce nikdy nepoznalo. Buď takový osud nepovažoval za špatný, nebo neměl představu o tom, co by znamenalo být otcem, a proto se takové role obával a vyhýbal se jí. Když však vezmeme do úvahy narcistickou organizaci jeho osobnosti, poskytuje nám to náhled na to, proč se k otcovství přihlásil až po naléhání jeho kolegů. Mohl tehdy pochopit, že kdyby tak neučinil, mohl svoji kariéru ohrozit do budoucna a rovněž by utrpěla jeho reputace mezi soudruhy.

Osobnost Klementa Gottwalda je charakterizována vertikálním štěpením. Toto štěpení podle Kohuta vede střídání stavů grandiozity a stavů prázdnoty a nízkého sebevědomí. Střídání stavů v souvislosti s vertikálním štěpením je ukázáno v osobní korespondenci z 1919–1920. I v historické literatuře a sekundárních pramenech nacházíme známky o střídání nálad, například Lóži o nich mluví jako o „bipolaritě“. Toto vertikální štěpení pramení z empatického selhání zrcadlicího selfobjektu v raném dětství. Střídání primárně pečujících osob v prvním roce života Klementa Gottwalda nasvědčuje tomu, že empatická jednota s matkou (či jinou pečující osobou) se nezdá vzhledem k datům pravděpodobná.

Grandiozita a narcistické rysy se, podle mého názoru, projevují v Gottwaldově zaujetí zdokonalovat své individuální dovednosti, v rozvíjení kariéry a praktickém nezájmu věnovat se osobnímu životu, partnerství, rodině.

Na druhé straně idealizující potřeby byly, soudě podle zdrojů a svědectví, naplněny prostřednictvím jeho strýce Františka Bezsléziny, kterého lze identifikovat jako idealizující selfobjekt. Bezslézina hrál zcela zásadní úlohu v Gottwaldově dětství. Strýc se malému Klementovi nadmíru věnoval, naučil ho psát ještě předtím, než začal chodit do školy, povídal si s ním, nechal si od něj předčítat. Dovoľoval mu, aby se účastnil i aktivit, kterých se děti obvykle neúčastní. Například politických besed, jež pořádal u sebe doma. V jistém slova smyslu šlo o zcela idylickou část jeho dětství. Atributy, které strýce charakterizovaly (tj. zájem o politiku, četbu, levicové smýšlení), jsou něčím, co nejdříve Gottwald v dětství a mládí využíval v momentech, kdy hledal útočiště před nepříznivou vnější realitou, například utíkal si číst do polí během pobytu v Herolticích a k četbě se uchýloval i ve

Vídni. Proto se zdá – z perspektivy mladého muže Klementa Gottwalda – zcela logické, že se po období „moratoria“ rozhodl s těmito atributy propojit i svůj život a právě v politice našel životní cestu.

Zbývá zodpovědět, proč se Gottwald rozhodl spojit svoji kariéru právě s komunistickou stranou. Zde se odpovědi nabízí několik. Zaprvé je důležité připomenout, v jakém sociálním a historickém kontextu Gottwald vyrůstal a žil. Pochází z nejspodnější vrstvy moravské venkovské společnosti, navíc byl nemanželským synem, což na přelomu 19. a 20. století představovalo obrovské společenské stigma. Od devíti let pracoval v zemědělství, staral se o dobytek. Ve čtrnácti letech byl poslán do Vídně. Češi byli v tehdejší Vídni sociálně ohroženou skupinou. Lóži (2023a, s. 22) píše: „Klement Gottwald patřil svým věkem, národností i sociální zařazením k potenciálně nejvíce zranitelným skupinám vídeňského obyvatelstva. Roku 1910 zde přežívalo na 80 000 lidí bez trvalého přístřeší, z toho čtyřikrát více Čechů než Němců“. Z výše uvedeného je patrné, že pro mladíka vyrůstajícího v podmínkách chudoby, navíc jako příslušníka sociálně marginalizovaných skupin mohla být komunistická myšlenka přitažlivá čistě kvůli příslibu sociální spravedlnosti a rovnosti.

Přidejme ještě fakt, že komunistické hnutí počátku 20. století bylo hnutím, které přitahovalo lidi napříč sociálními vrstvami a vzděláním. Bylo to mladé a dynamické hnutí, které přitahovalo pozornost velkého množství lidí. Svou roli mohla hrát tedy i popularita hnutí ve své době.

Je důležité opět připomenout roli strýce Bezsléziny, který sám byl angažován v sociální demokracii a účastnil se i stávek na počátku 20. století. Proto by jedním z vysvětlení mohlo být převzetí ideologie od strýce. Z uvedeného je možno uvažovat, že Gottwald mohl vzhledem ke svým osobnostním dispozicím, zejména projevům grandiozity, chtít strýce nejen napodobovat, ale i ho předčit. Proto, když se mu naskytla možnost, vydal se tou levicovější, ideologicky vyhraněnější cestou. Osobně se domnívám, že všechny výše uvedené faktory mohly hrát úlohu při Gottwaldově rozhodnutí zapojit se do komunistického hnutí.

3. Diskuze

Cílem výzkumu bylo identifikovat možné motivace, které vedly Klementa Gottwalda k příklonu ke komunistickému hnutí a také k volbě věnovat se prosazování této ideologické volby jako své kariéry. Výzkumné otázky, kterými jsem se zabývala, jsou: Co vedlo Gottwalda k připojení ke komunistickému hnutí a k rozhodnutí stát se politickým představitelem této radikální strany? A také: Jak sociální, rodinné prostředí a osobnostní nastavení ovlivnila tuto volbu?

Díky výzkumnému postupu, zejména aplikaci Kohutovy teorie na Gottwaldovy osobnostní charakteristiky definované pomocí analytických kategorií, bylo možné nalézt odpovědi na výzkumné otázky. Je nutné konstatovat, že vzhledem k povaze výzkumu i výzkumných otázek jsou tyto zde prezentované výsledky uváděny jako možné nebo pravděpodobné. Motivace jednání člověka je mnohodeterminovaná, často ani osoba samotná si není vědoma motivu. Výsledky mohly být zkresleny vybranými zdroji, subjektivními faktory na straně výzkumníka nebo nevhodnou volbou teorie. Z tohoto důvodu je možné, že se nepodařilo identifikovat veškeré determinanty ovlivňující jednání subjektu.

Zásadním je odhalení vertikálního štěpení Gottwaldovy osobnosti podle Kohutovy teorie. Toto štěpení podle Kohuta vede ke střídání stavů grandiozity a stavů prázdnoty a nízkého sebevědomí. Střídání stavů v souvislosti s vertikálním štěpením je ukázáno v osobní korespondenci z let 1919–1920. Toto štěpení vychází z empatického selhání zrcadlicího selfobjektu v raném dětství. Střídání primárně pečujících osob v prvním roce života Klementa Gottwalda nasvědčuje tomu, že empatická jednota s matkou (či jinou pečující osobou) se nezdá vzhledem k datům pravděpodobná. Grandiozita a narcistické rysy se, podle mého názoru, projevují v Gottwaldově zaujetí zdokonalovat své individuální dovednosti, v rozvíjení vlastní kariéry a v praktickém nezájmu věnovat se osobnímu životu, partnerství, rodině. Na druhé straně idealizující potřeby byly, soudě podle zdrojů a svědectví, naplněny prostřednictvím jeho strýce Františka Bezsléziny, kterého lze identifikovat jako idealizující selfobjekt.

Poslední zásadní otázkou bylo, proč se Gottwald ideologicky identifikoval právě s komunistickou myšlenkou. Zde se nabízí vícero odpovědí. Zaprvé je důležité připomenout, v jakém sociálním a historickém kontextu Gottwald vyrůstal a žil. Narodil se

jako nemanželských syn do chudé rodiny, nemanželský status představoval na sklonku 19. století velké společenské stigma. Později byl v učení ve Vídni, kde byla část české menšiny ohrožena chudobou. Například mezi lidmi bez domova bylo v roce 1910 ve Vídni čtyřikrát více Čechů než Němců. Z výše uvedeného je patrné, že pro mladíka vyrůstajícího v podmínkách chudoby, navíc v rámci sociálně marginalizovaných skupin, mohla být komunistická myšlenka přitažlivá čistě kvůli příslibu sociální spravedlnosti a rovnosti. Je důležité zmínit zvyšující se popularitu levicového hnutí, představujícího novou a dynamickou politickou sílu. Dalším možným vysvětlením by byla snaha předčít svého sociálnědemokraticky uvažujícího strýce a přiklonit se k radikálnější ideologii. To lze podložit narcistickými osobnostními rysy, zejména grandiozitou, která byla v rámci interpretace identifikována. Domnívám se, že všechny zde shrnuté důvody mohly hrát roli v Gottwaldově ideologickém směřování.

V následujícím úseku textu bych se chtěla věnovat limitům výzkumu. Největším limitem psychobiografického výzkumu je povaha a množství dostupných dat. Mimo jiné i z tohoto důvodu se zde prezentovaný výzkum soustředí na období Gottwaldova mládí, ze kterého jsou dochované jeho vlastní originální texty, včetně osobní korespondence. Pozdější období je na zdroje s psychologickou salienčí velice chudé. Možným důvodem je například likvidace těchto materiálů v pozdějším období. Dalším limitem je riziko zkreslení výzkumu osobností výzkumníka. Tomuto riziku se nelze vyhnout. V podkapitole Subjektivní faktory na straně výzkumníka, s. 18, je pro maximální transparentnost ve výzkumu vyjádřena množina skutečností, jež mohly tímto způsobem výzkum ovlivnit. Ve snaze vyhnout se tomuto zkreslení, například v chybné interpretaci skutečností, byl průběh výzkumu opakovaně konzultován, zaprvé s vedoucím bakalářské práce, zadruhé s historikem vzhledem k interdisciplinární povaze tématu. Možností, jak se vyhnout tomuto zkreslení, by mohlo být použití triangulace pro analýzu dat.

Na závěr této části bych chtěla shrnout přínos této práce a doporučení pro navazující výzkum. Během výzkumu se podařilo – díky aplikaci Kohutovy teorie – objevit narcistickou organizaci osobnosti Klementa Gottwalda; tato skutečnost může přinést lepší pochopení jeho osobnosti při dalším zkoumání.

V širším kontextu by bylo zajímavou otázkou, zda u vůdčích osobností, kterou byl i Gottwald, můžeme odhalit podobnou organizaci osobnosti. Tuto tezi již v minulosti formulovala například doktorka Durvasula, expertka v oblasti narcistické poruchy osobnosti. Zkoumání této otázky by mohlo přispět nejen na poli vědecké psychologie, ale i historie, sociologie nebo politologie.

Závěr

V této bakalářské práci byla představena psychobiografická studie popisující osobnost Klementa Gottwalda. V teoretické části se práce věnovala představení vědeckého přístupu psychobiografie, aktuálních témat a jejímu přínosu vědecké obci. Další část byla věnována představení subjektu výzkumu, zde byl zpracován krátký popis Gottwaldova života, časová osa jeho života sloužící jako vodítko pro orientaci a popis doby, tedy první poloviny 20. století. Ve výzkumné části byl prezentován popis výzkumu, výzkumný cíl, sběr a analýza dat. Výsledkem této analýzy bylo pět kategorií sloužících k popisu Gottwaldovy osobnosti. Na zjištěné analytické kategorie byla aplikována Kohutova teorie, pomocí které se podařilo odpovědět na výzkumné otázky.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Brummer, M. (2023). *Evoluce zrádce: Psychologický rozbor osobnosti Emanuela Moravce*. Dizertační práce, Praha: Univerzita Karlova
- Don Carveth. (2020, květen 29). *Heinz Kohut and Self Psychology: Appreciation and Critique*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Sgoruh5dz3k>
- Fonagy, P. & Target M. (2005). *Psychoanalytické teorie*. Praha: Portál
- Franěk, O. (1986). *Rodák z dědic*. Brno: Blok.
- Kahn, E. (1985). Heinz Kohut and Carl Rogers: A timely comparison. *American Psychologist*, 40(8), 893–904. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.40.8.893>
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1973). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1984). *How does analysis cure?*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kohut, H. (1991). *Obnova Self*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství
- Kroll, R. (2019). *Gottwald*. Praha: XYZ
- LeBon, G. (1994). *Psychologie davu*. Praha: Kra
- Lóži, M. (2023a). Dětství, mládí a učňovská léta Klementa Gottwalda: 1896–1914. *Moderní dějiny: sborník k dějinám 19. a 20. století (Modern History: Studies into 19th and 20th century history)*, 31(1), 81–118.
- Lóži, M. (2023b). *Politická trajektorie Klementa Gottwalda z periferie do ústředí Komunistické strany Československa: 1920–1926*. [rukopis v přípravě].
- Matějka, J. (1971). *Gottwald*. Praha: Svoboda.
- Mlynárik, J. (1994). Spor o Júliusa Verčička. *Historický časopis*, 2, 335. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied.
- Národní archiv v Praze (dále pouze NA). Osobní fond 0520 Gottwald Klement 1896–1953 (1954) (dále pouze f 520).
- Ničová, Z. (1986). *Vzpomínky na Klementa Gottwalda*. Praha: Svoboda

Pernes, J. (2010). *Takoví nám vládli*. Praha: Brána.

Ponterotto, J. G. (2015). Psychobiography in psychology: Past, present, and future. *Journal of Psychology in Africa*, 25(5), 379–389.

Ponterotto, J. G., & Reynolds, J. D. (2019). An ethics guide to psychobiography: A best practice model. In Mayer, C.-H., & Kovary, Z. (Eds.), *New trends in psychobiography* (55–78). Springer.

Schultz, W. T. (Ed.). (2005). *Handbook of psychobiography*. Oxford University Press.

Šperling, A. (1971). Klement Gottwald v Rousínově. *Zprávy muzea Vyškovska* 87, 5–6. Vyškov: Muzeum Vyškovska.

The Diary Of A CEO. (2024, únor 29). *The Narcissism Doctor: "1 In 6 People Are Narcissists!" How To Spot Them & Can They Change?* Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=hTkKXDvSJvo>

Vlček, R. (2019). *Kapitoly z obecných dějin 19. století II, Pracovní materiál*. Masarykova univerzita.

Ediční poznámka

Při přepisu dobových materiálů jsme provedli drobné jazykové úpravy textů. Podle dnešních pravidel byla upravena zejména interpunkce, tento krok významně zvýšil srozumitelnost textů. Používání čárek upravujeme podle dnešního úzu, ale respektujeme specifické použití čárky na místech, kde by byla intonační pauza či kde užití čárky naznačuje ve vztahu vět nebo větných členů poměr jiný než slučovací.

Opravili jsme hyperkorektní tvar *kdyby jsi se* na korektní *kdyby ses*.

Ponecháváme kolísání v zakončení infinitivu *-t* a *-ti* a rovněž ponecháváme slovesné vazby s dativem (např. *ptala ses mi*).